

MANŽELSKÁ A MIMOMANŽELSKÁ PLODNOSŤ V SR

Martina Lukáčová, INFOSTAT – Výskumné demografické centrum.

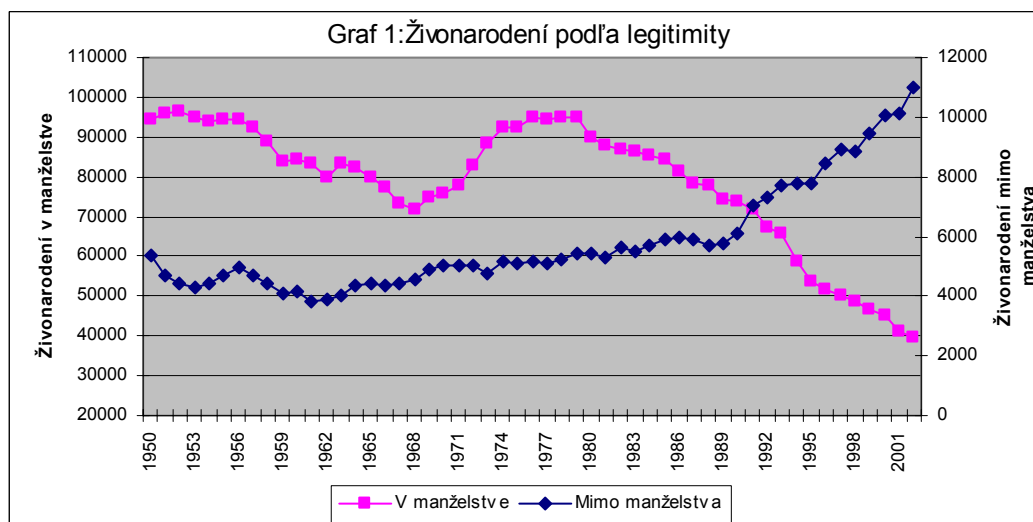
Najmä v posledných rokoch pozorujeme stále väčší nárast podielu detí narodených mimo manželstva, čo svedčí o nástupe nového modelu reprodukčného správania mladšej generácie. Do popredia sa čoraz viac dostávajú kohabitácie a iné alternatívne formy spolužitia. Čoraz častejšie vidíme rodiny, kde partneri žijú a vychovávajú deti spolu bez uzatvorenia manželstva, resp. sa ho rozhodnú uzavrieť neskôr. Mení sa model demografického správania sa obyvateľstva, ktoré si pomocou vysoko účinnej a ľahko dostupnej antikoncepcie môže plánovať počet detí. Pozorujeme odklad pôrodov do vyšších vekových kategórií a tiež rastúci podiel žien nemajúcich dieťa. Dnešné ženy charakterizuje vyššia úroveň vzdelanosti, emancipovanosti ako kedykoľvek predtým, sú viac ekonomicky a finančne nezávislé. Kohabitácia či už predmanželská ako i alternatíva manželstva sa stáva všeobecne akceptovateľným a stále bežnejším javom i v slovenskej populácii. Mení sa i hodnota detí, ich emocionálny prínos pre rodičov je nesporný. Po ekonomickej stránke je dieťa pre rodinu záťažou, neustále sa zvyšujú náklady na výchovu a vzdelanie dieťaťa.

Toto všetko nastoluje otázky ako:

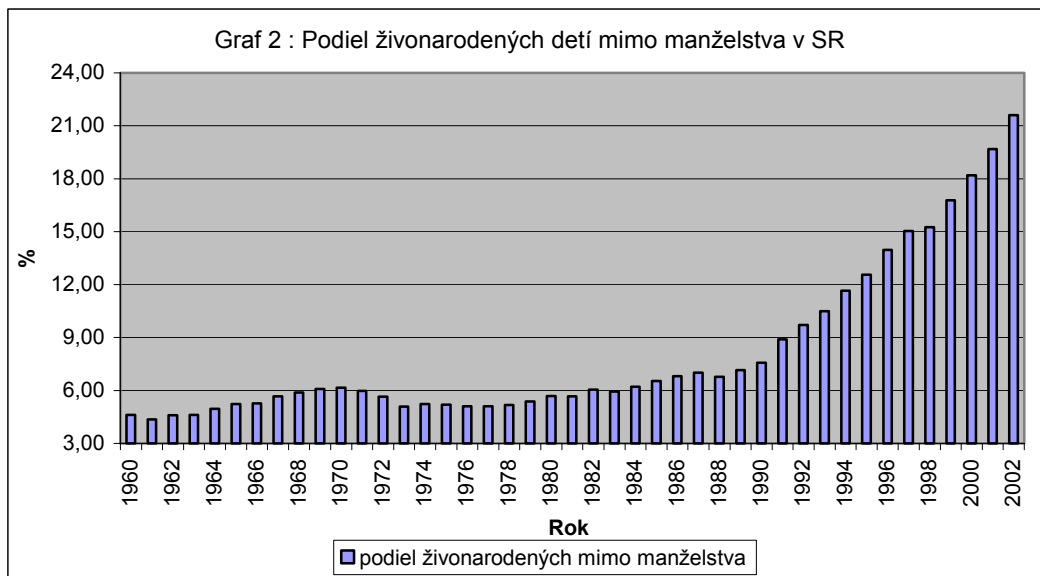
Je nárast mimomanželskej plodnosti na Slovensku už ukončený alebo bude ešte pokračovať? Odrazí sa nárast mimomanželskej plodnosti na kvalite rodiny a partnerskom spolužití? Čo je hlavným indikátorom nárastu nemanželských detí? Sú to zmeny hodnotového rebríčka u obyvateľstva, alebo nevyhovujúca finančná a ekonomická situácia? Čo môže za prudkú dynamiku rastu mimomanželskej plodnosti u nás i v ostatných krajinách východnej Európy? Spôsobuje mimomanželská plodnosť disharmóniu medzi životnými partnermi?

Manželská a mimomanželská plodnosť na Slovensku

Predovšetkým pokiaľ porovnávame manželskú a mimomanželskú plodnosť, treba si uvedomiť, že hovoríme o 2 protichodných trendoch. Zatiaľ čo manželská plodnosť neustále klesá, mimomanželská vykazuje odlišný rastúci trend. Podiel narodených detí mimo manželstva na Slovensku sa do roku 1990 pohyboval okolo 5 až 7 %. Radikálna zmena nastáva po roku 1990, kedy sledujeme akceleráciu rastu mimomanželskej plodnosti zo 7,6% v roku 1990 na 21,6% v roku 2002, čo je nárast o 14 percentuálnych bodov (graf č 2).

Opačným trendom sa uberala manželská plodnosť, u ktorej pozorujeme neustály pokles. V roku 1990 sa narodilo v manželstve 73 904 detí, do roku 2002 sa tento počet znížil na 39 857 živonarodených detí. Ale i napriek neustálemu poklesu počtu živonarodených detí v manželstve zostáva manželská plodnosť rozhodujúcou zložkou celkovej plodnosti (78% v roku 2002). Klesajúce tendencie vykazujú i ďalšie charakteristiky plodnosti. Úhrnná plodnosť sa znížila z 2,1 v roku 1990 na 1,19 v roku 2002, čistá miera reprodukcie z 0,9 na 0,6.

Dôležitým determinantom natalitných procesov je vek žien, pretože s rastúcim vekom sa znižuje i možnosť otehotnenia. Vrchol mimomanželskej plodnosti spadá do vekovej kategórie žien 25-29 ročných. Najväčšia časť manželskej plodnosti je realizovaná v nižších vekových kategóriách do 24 rokov žien. V súčasnosti pozorujeme posun úrovne plodnosti do vyšších vekových kategórií žien, čo nesporne súvisí i s odkladom pôrodov a sobášov do vyššieho veku i s celkovým poklesom realizovaných tehotenstiev. Neustále rastie priemerný vek žien pri pôrode, v roku 1990 bol priemerný vek žien pri pôrode 24,7, v súčasnosti je to už 26,7. Zvýšil sa i priemerný vek prvoroďáčiek, približne tiež o 2 roky.

Najvyšší podiel mimomanželskej plodnosti pripadá jednoznačne na ženy slobodné až 87,7%, na vdovy a rozvedené pripadá len 12,3% mimomanželskej plodnosti v roku 2002 (pozri tab.1). Najvyšší podiel živonarodených detí mimo manželstva vykazujú ženy 20 – 24 ročné až 35%, spolu s najmladšou vekovou kategóriou žien 15 – 19 ročných, ktoré tvoria podiel 28%. To znamená, že na tieto dve najmladšie vekové kategórie pripadá viac ako polovica všetkých živonarodených detí mimo manželstva. U ďalších vekových kategórií nevydatých žien pozorujeme pokles počtu i podielu živonarodených detí mimomanželstva.

U vydatých žien vrchol podielu živonarodených detí spadá do vekovej kategórie 25 – 29 ročných s hodnotou 41%, pričom druhou najpočetnejšou kategóriou žien sú 20 – 24 ročné s hodnotou 30%. To znamená, že v týchto dvoch vekových kategóriách žien sa rodí až 71% detí narodených v manželstve.

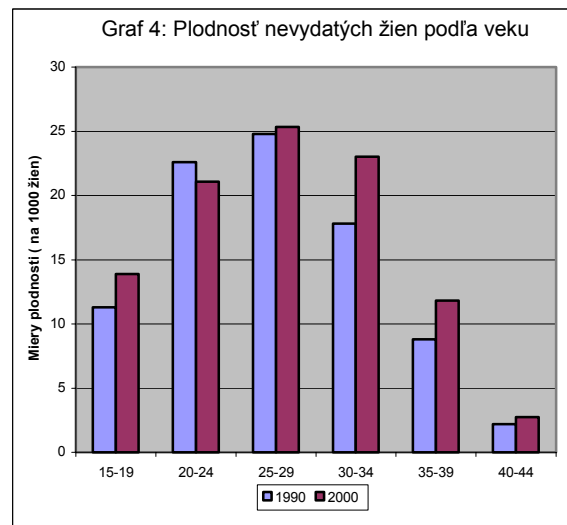
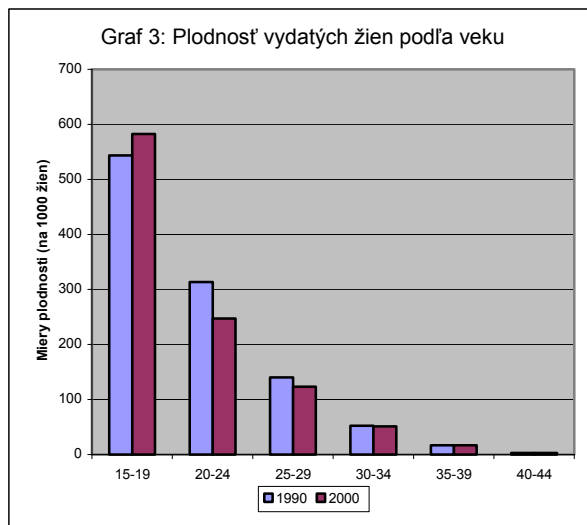
Plodnosť vydatých žien vykazuje klesajúce tendencie takmer vo všetkých vekových kategóriách, výnimkou je najmladšia veková kategória žien 15 – 19 ročných, u ktorých pozorujeme nárast oproti roku 1990 (graf 3). Čo môže byť však spôsobené i menším počtom

celkovo vydatých žien v populácii, ako i znížením celkového počtu narodených a realizovaných tehotenstiev. Najvyššia plodnosť v skupine nevydatých žien je posunutá do veku 25 – 29 ročných, nasledujú kategórie žien 30 – 34 ročných a 20 – 24 ročných žien. Všetky vekové skupiny nevydatých žien zaznamenali nárast plodnosti, okrem vekovej skupiny 20 – 24 ročných žien. Výrazný nárast mimomanželskej plodnosti vidíme u kategórie 30 – 34 ročných žien, čo tiež potvrdzuje posun v reprodukčnom správaní sa žien, odklad pôrodov do vyššieho veku (graf 4).

Tab.1: Živonarodení podľa rodinného stavu matky

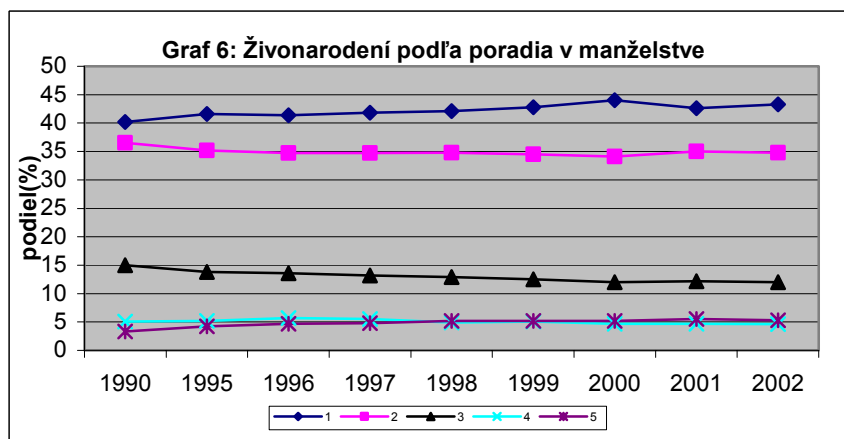
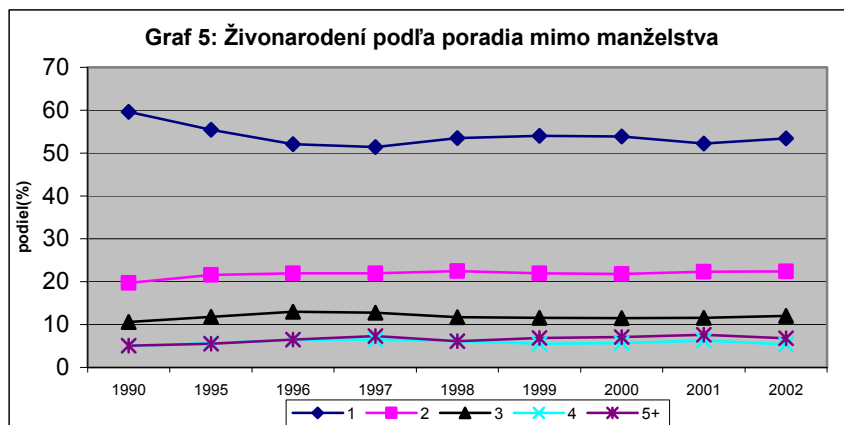
Rok	Živonarodení					
	Spolu	rodinný stav matky				
		slobodná	vydatá	rozvedená	ovdovelá	nevydatá
1996	60 363	7 306	51 877	1 005	175	8 486
1997	59 356	7 797	50 374	1 023	162	8 982
1998	57 863	7 705	48 982	993	183	8 881
1999	56 482	8 326	46 914	1 090	152	9 568
2000	55 366	8 735	45 234	1 235	162	10 132
2001	51 343	8 944	41 180	1 076	143	10 163
2002	51 035	9 690	39 988	1 208	149	11 047

Prameň: ŠUSR

Rozdiely pozorujeme i podľa poradia narodených. Podiel detí narodených mimo manželstva v prvom poradí poklesol zo začiatkom 90tych rokov z hodnoty 60% na 53,4 %, čo bolo spôsobené i celkovým poklesom počtu živonarodených detí. Ďalšie poradia vykazujú tendencie okolo a pod 10 % (graf 5).

Čo sa týka manželskej plodnosti tu pozorujeme mierny nárast podielu detí narodených v prvom poradí 40,2% v roku 1990 a 43,3% v roku 2002, a klesajúce tendencie u ďalších poradií, čo môže znamenať i prechod z dvojdetného modelu rodiny na jednodetný koncom 90 tých rokov (graf 6).

Porovnanie v rámci Európy

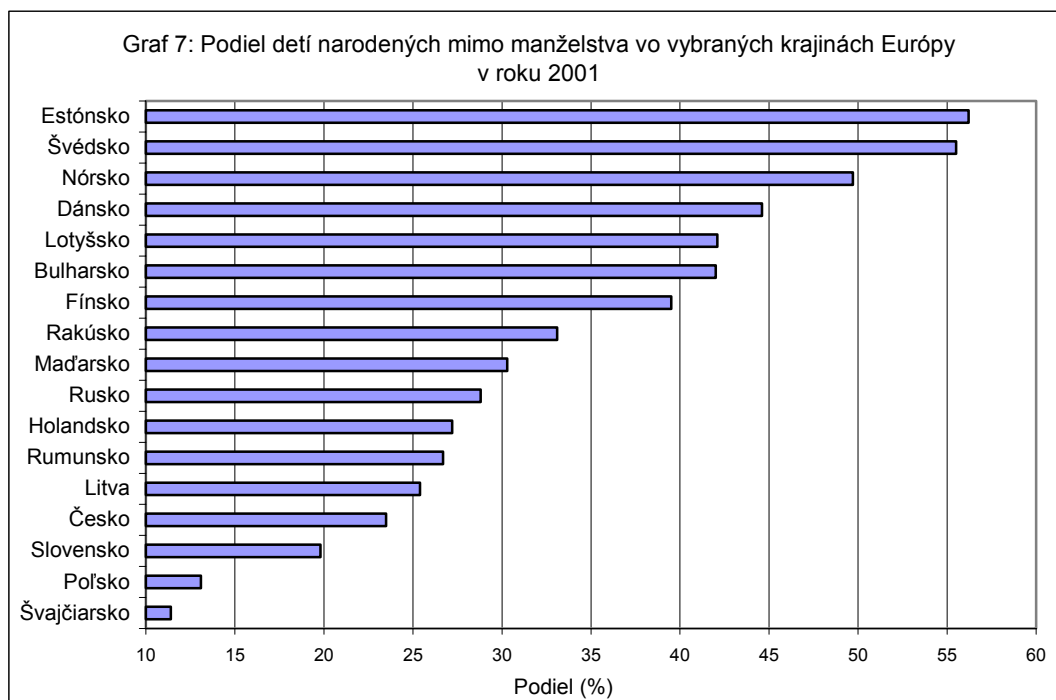
V rámci celoeurópskeho porovnania Slovensko nepatrí ešte ku krajinám s najvyšším podielom detí narodených mimo manželstva, aj keď po roku 1990 pozorujeme nesmierne prudký nárast mimomanželskej plodnosti. Prudký nárast mimomanželskej plodnosti sa dáva do súvisu s rokom 1990, spoločenskou transformáciou jednotlivých krajín východnej Európy. Pod vplyvom politických a celospoločenských zmien dochádza i k zmene reprodukčného správania sa obyvateľstva, poklesu manželskej a nárastu nemanželskej plodnosti. Takýto prudký nárast mimomanželskej plodnosti po 1990 môžeme pozorovať u väčšiny tranzitívnych krajín východnej Európy. V období transformácie narástli medzi obyvateľmi príjmové a sociálne rozdiely. Ľudia sa začali obávať o stratu zamestnania, znížila sa možnosť získania bytu. Ale na druhej strane i možnosť seberealizácie väčšia, otvorenie nových perspektív, možnosť vycestovania. Tieto trendy mali často vplyv aj na také dôležité rozhodnutia ako je uzatvorenie manželstva, založenie rodiny a počet detí. Úplne odlišná situácia je v západných a škandinávskych krajinách, kde pozorujeme dlhodobo vysoký podiel detí narodených mimo manželstva. V týchto krajinách sa tieto procesy naštartovali už začiatkom 60. rokov, zatiaľ čo u nás a v ostatných krajinách východnej Európy je to od začiatku 90. rokov. Tempo rastu mimomanželskej plodnosti v krajinách severnej a západnej Európy bolo miernejšie a vyrovnaneršie. U nás a v ostatných tranzitívnych krajinách strednej a východnej Európy sa vývoj mimomanželskej plodnosti vyznačuje veľkou dynamikou. Naopak najpomalší vývoj mimomanželskej plodnosti pozorujeme v krajinách južnej Európy (Taliansko, Španielsko, Grécko), čo je do istej miery určite spôsobené religiozitou tunajšieho obyvateľstva. V týchto

krajinách je vysoký podiel katolíckeho a pravoslávneho obyvateľstva, manželstvo tu má svoju tradíciu a pevné postavenie u obyvateľstva.

Tab.2: Podiel detí narodených mimo manželstva vo vybraných krajinách Európy

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001
Bulharsko	8	9,4	8,5	9,3	10,9	11,7	12,4	25,7	38,4	42
Česko	4,9	5	5,4	4,5	5,6	7,3	8,6	15,6	21,8	23,5
Dánsko	7,8	9,5	11	21,7	33,2	43	46,4	46,5	44,6	44,6
Estónsko	13,7	14,8	14,1	15,7	18,3	20,7	27,1	44,1	54,5	56,2
Fínsko	4	4,6	5,8	10,1	13,1	16,4	25,2	33,1	39,2	39,5
Francúzsko	6,1	5,9	6,8	8,5	11,4	19,6	30,1	37,6	42,6	
Grécko		1,1	1,1	1,2	1,5	1,8	2,2	3		
Holandsko	1,4	1,8	2,1	2,1	4,1	8,3	11,4	15,5	24,9	27,2
Litva	11,9	13,3	11,4	11,7	12,5	14,4	16,9	29,9	22,6	25,4
Lotyšsko	7,3	6,3	5,1	6,2	6,3	7	7	12,8	40,3	42,1
Maďarsko	5,5	5,2	5,4	5,6	7,1	9,2	13,1	20,7	29	30,3
Nemecko	7,6	5,8	7,2	8,5	11,9	16,2	15,3	16,1	23,4	
Nórsko	3,7	4,6	6,9	10,3	14,5	25,8	38,6	47,6	49,6	49,7
Poľsko	4,5	4,4	5	4,7	4,7	5	6,2	9,5	12,1	13,1
Rakúsko	13,3	11,4	12,8	13,5	17,8	22,4	23,6	27,4	31,3	33,1
Rumunsko			3,5	3,5	2,8	3,7	4	19,7	25,5	26,7
Rusko	13,1	13	10,6	10,7	10,8	12	14,6	21,1	28	28,8
Slovensko	4,7	5,3	6,2	5,2	5,7	6,6	7,6	12,6	18,3	19,8
Španielsko	2,3	1,6	1,3	2	3,9	8	9,6	11,1	17,7	
Švajčiarsko	3,8	3,9	3,8	3,7	4,7	5,6	6,1	6,8	10,7	11,4
Švédsko	11,3	13,8	18,8	32,8	39,7	46,4	47	53	55,3	55,5
Taliano	2,4	2	2,2	2,6	4,3	5,4	6,5	8,1	9,7	

Prameň: Recent demographic developments in Europe 2002.

Literatúra

Andorka, R. (1982): Determinants of fertility in advanced societies. London, Methuen & Co. Ltd.

Kohler, H.-P., Billari, F. C., and Ortega, J. A. (2000) : Towards a theory of lowest low fertility, Rostock, Max Planck Institute for Demographic Research.

Matulník, J. (1998) : Pokles pôrodnosti na Slovensku. Trnava, Fakulta humanistiky TU.

Pavlík, Z., Kučera, M. (2000): Populační vývoj České republiky 2000. Praha, Přírodovědecká fakulta UK.

Pavlík, Z., Richtařiková, J., Šubrtová, A. (1986) : Základy demografie. Praha, Academia.

Recent demographic development in Europe (2002). Strasbourg, Council of Europe .

Van de Kaa, D.J.: Europe's Second Demographic Transition. Population Bulletin, Vol. 42 .

(1), pp. 1-57

Vaňo, B. (ed.) (2001): Obyvateľstvo Slovenska 1945-2000. Bratislava, INFOSTAT.

Vaňo, B. (ed.) (2000): Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999. Bratislava, INFOSTAT.

Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike (1992-2000): Bratislava, Štatistický úrad SR.